

Damir Muratović
Sanela Mandžukić
Saša Delić

OSTVARENOST PRETPOSTAVKI INKLUZIJE U REDOVNIM OSNOVNIM ŠKOLAMA NA PODRUČJU TUZLANSKOG KANTONA

Sažetak

Za uspješno provođenje inkluzije potrebno je obezbijediti sljedeće pretpostavke: subjektivne, objektivne, organizacijske i zakonske. Najveći pomaci su ostvareni na polju objektivnih i zakonskih pretpostavki, ali to je još uvijek nedovoljno. Mišljenja smo da su najvažnije subjektivne pretpostavke, koje su u periodu implementacije inkluzije do sad nepravedno zanemarene. U budućnosti bi veći akcenat trebalo staviti na njihovo ostvarivanje, u cilju što uspješnijeg zaživljavanja inkluzije u obrazovanju djece sa posebnim potrebama.

Cilj ovog rada je kratak osvrt na stepen ostvarenosti pretpostavki inkluzije učenika sa posebnim potrebama u redovne osnovne škole na području Tuzlanskog kantona.

Temeljni pojmovi

Djeca sa posebnim potrebama

Djeca i mladež sa posebnim odgojno-obrazovnim, odnosno rehabilitacijskom potrebama su ona kojoj su u svrhu optimalnog razvoja sposobnosti i drugih društvenih i osobno pozitivnih svojstava ličnosti nužni posebno prilagođeni i individualizirani postupci. (Stančić, 2001:54).

Upotrebom termina *djeca sa posebnim potrebama* izbjegava se stigmatizirajući naziv *teškoće u razvoju* i naglašava mogućnost ublažavanja ili potpunog uklanjanja primarne teškoće. Time se teži ka stvaranju međuljudskih odnosa koji maksimalno uvažavaju vrijednosti pojedinca sa posebnim potrebama, a ujedno se stvaraju mogućnosti potvrđivanja ovih pojedinaca kao punovrijednih pripadnika ljudske zajednice uprkos specifičnim problemima. Termin *posebne potrebe* na tragu je destigmatizacije. On je u

skladu sa, u svijetu, široko prihvaćenim terminom *djeca sa posebnim potrebama* (children with special needs), a koji pokriva ukupnu populaciju djece kojoj je tokom školovanja potrebna posebna ili dodatna pomoć, a ne samo djecu sa teškoćama u razvoju i to neovisno od toga da li su njihovi potencijali prosječni ili čak natprosječni.

Strukturu djece sa posebnim potrebama čine djeca sa mentalnom retardacijom, oštećenjem sluha i vida, poremećajem govorno-jezičke komunikacije, specifičnim teškoćama u učenju, emocionalnim poremećajima, tjelesnom invalidnošću (motoričkim oštećenjem), poremećajima u ponašanju koji su izazvani organskim faktorima ili progrediranim psihopatološkim stanjem i autizmom.

Ovaj termin nije u potpunosti prihvaćen. U stručnoj literaturi, pored ovog termina, koriste se još i termini: *osobe sa teškoćama u razvoju*, *osobe sa smetnjama u razvoju*, *osobe ometene u psihofizičkom razvoju*, *osobe sa teškoćama socijalne integracije* i sl. Ovo mnoštvo termina je posljedica nedovoljno diferencirane defektološke (oligofrenološke) terminologije.

Inkluzija

Inkluzija općenito znači uključivanje, uključenje, obuhvatanje, sadržavanje u sebi, uračunavanje u, podrazumijevanje (Vujaklija, 1980:345). Ono što je vema važno u razumijevanju pojma inkluzije jeste to da se može biti ili uključen ili ne, obuhvaćen ili ne, sadržan ili ne, dok polovične ili djelimične inkluzije nema. Bitno je i razgraničiti pojam inkluzije od pojma integracije. Za razliku od integracije, gdje se manje grupe dodaju, pripajaju većinskoj cjelini, inkluzija podrazumijeva pojedinačnu uključenost, obuhvaćenost, sadržanost.

Navest ćemo neke definicije inkluzije preuzete iz djela *Promoting Inclusive Practice* (Tilstone et al, 2000:16):

- Biti sa drugim... ili kako se nositi sa raznovrsnošću ili kako se nositi sa razlikama. (Forest and Pearpoint, 1992)
- Inkluzivna škola je organizacija koja rješava problem raznovrsnosti zajedničkom misijom koja naglašava učenje za sve učenike. (Rouse and Florian, 1996)
- Biti punopravni član jednog razreda odgovarajućeg godišta u svojoj lokalnoj školi, raditi iste lekcije kao i drugi učenici i nedostajati im kad niste tamo, pored toga

imati prijatelje koji će provoditi neko vrijeme sa vama i izvan škole. (Hall, 1996)

- Skup principa koji osiguravaju učeniku s poteškoćama u razvoju da vidi sebe kao cijenjenog i potrebnog člana školske zajednice u svakom pogledu. (Uditsky, 1993)
- Inkluzivna škola obezbjeđuje učenicima kurikulum na poseban organizacioni način, drugačiji i različit od onog kurikuluma u školama koje isključuju određene učenike iz njihovih regularnih razreda. (Ballard, 1995)
- Inkluzivna škola je ona u koju su prihvaćena sva djeca. (Thomas, 1997)

Inkluzija je pedagoško-humanistički reformski pokret koji teži ka dostizanju pune ravnopravnosti svakog djeteta i obezbjeđivanju takvih uslova u školi koji će omogućavati optimalan razvoj svakog u skladu sa njegovim mogućnostima.

Pretpostavke uspješne inkluzije

Važno je istaći da inkluzija znači uključiti dijete s posebnim potrebama u redovnu organizaciju odgoja i obrazovanja. Da bi se inkluzija mogla uspješno provesti, potrebno je prethodno ostvariti niz pretpostavki za ovaj vid odgojno-obrazovne djelatnosti.

Pretpostavke za uspješno provođenje inkluzije mogu se podijeliti na:

- zakonske
- objektivne,
- subjektivne,
- organizacijske.

Zakonske pretpostavke

Da bi strategija inkluzivnog obrazovanja bila uspješna, neophodno je donijeti zakonski okvir koji će regulirati tu strategiju. Prije svega, treba jasno i decidno odrediti pravac inkluzije i njenu dugoročnu usmjerenost, kroz Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju i Zakon o osnovnoj školi. Naredni korak bi bilo jasno definiranje mogućnosti inkluzivnog obrazovanja djece sa posebnim potrebama u redovan školski sistem (na osnovu utemeljenih i ispitanih činjenica Zakonom odrediti djecu sa posebnim potrebama koja se mogu inkluzirati u redovan školski sistem). Ovdje se na prvi pogled čini da je riječ o segregaciji, međutim, školska praksa je, nažalost, pokazala, da je praktično nemoguće inkluzirati

apsolutno svu djecu sa posebnim potrebama (naročito sa težim i teškim vrstama poremećaja). Neophodno je i prilagoditi postojeće Nastavne planove i programe.

Objektivne pretpostavke

Za uspješnost odgojno-obrazovne inkluzije ove pretpostavke možemo promatrati u užem i širem smislu. U užem smislu pod objektivnim pretpostavkama podrazumijevamo: lokaciju redovne škole, njene arhitektonske i komunikacijske karakteristike, funkcionalnost svih objekata, opremljenost didaktičkim materijalom i drugim sredstvima i pomagalicama, mogućnost finansiranja, prevoz učenika, njihovu prehranu i drugo. U širem smislu objektivne pretpostavke uspješne inkluzije istovremeno su i subjektivne i organizacijske prirode. Podrazumijevaju broj učenika u razredu, dovoljan broj stručnjaka, organizaciju cjelodnevnog i produženog boravka, timski rad u opservacijsko-dijagnostičkom postupku i drugo.

Subjektivne pretpostavke

One se odnose na subjekte uključene u proces odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece s posebnim potrebama, kao i na neka metodološka i psihološka pitanja koja su u najužoj vezi sa subjektom tog procesa. Subjekti uključeni u proces integracije su djeca s posebnim potrebama, učenici bez razvojnih smetnji, nastavnici, roditelji i ostali stručnjaci u odgojno-obrazovnom procesu.

Djeca s posebnim potrebama imaju značajnu ulogu u provođenju inkluzije. Ona sama jesu, ili trebaju biti, aktivno uključena u realizaciju individualiziranog obrazovnog programa, poticana da sudjeluju u naporima njihovog socijalnog prihvatanja i da sama upozoravaju nastavnika i druge stručnjake na eventualna razdoblja krize (Stančić, 1985), a eventualnu izloženost stresovima da svode na što manju mjeru.

Učenici bez razvojnih smetnji različito reagiraju na svoje vršnjake s posebnim potrebama. Naročito manja djeca mogu svoje reakcije, zapažanja i stavove prema djeci s posebnim potrebama izražavati sasvim otvoreno, podrugivati se i ironizirati. S druge strane, djeca bez oštećenja mogu biti vrlo spontana u svojim pozitivnim reakcijama, ona mogu ispoljavati otvorene simpatije prema svojim vršnjacima s posebnim potrebama. Djeca bez

razvojnih smetnji imaju priliku razviti tolerantnije stavove prema svojim vršnjacima s posebnim potrebama, shvatiti kako oni nisu obavezno inferiorni, naučiti da su po mnogim osobinama konstruktivni, savladati strah da će djeca s posebnim potrebama na njih negativno utjecati. Djeca bez teškoća u razvoju se mogu pripremiti da na primjeren način prihvate svoje vršnjake sa posebnim potrebama. Veliku ulogu u tome ima kreativnost nastavnika.

Jedan od ključnih faktora uspješne inkluzije je, svakako, nastavnik. U odgoju i obrazovanju budućih nastavnika treba razvijati svijest o opravdanosti i mogućnostima inkluzije. Inkluzija zahtijeva vještine i znanja različita od onih koja su mnogi nastavnici prethodno stekli u redovnom obrazovanju. Nastavnik mora steći nova znanja potrebna za prepoznavanje teškoća i pružanje pomoći u sklopu redovnog razreda redovne škole. Neophodno je da redovni nastavnici najuže sarađuju sa defektolozima.

Organizacijske pretpostavke

Ove pretpostavke se odnose na pitanja kao što su organizacija dijagnostičkih postupaka i praćenja, organizacija dodatnih, u prvom redu rehabilitacijskih programa i modaliteta rada sa djecom s posebnim potrebama.

Ukoliko se ne osiguraju sve navedene pretpostavke za uspješnu inkluziju djece s posebnim potrebama u redovnu nastavu, može se dogoditi da ova djeca u razredu ostaju zanemarena, tj. da dođe samo do tzv. fizičke inkluzije, koja ovu djecu više stigmatizira od klasičnog segragacijskog sistema školovanja u specijalnim odgojno-obrazovnim institucijama.

Summary

In order to successfully implement an inclusion, following assumptions must be completed: subjective, objective, organizational and legal.

Best progress is achieved in the field of objective and legal assumptions, but it is still not sufficient. Our opinion is that subjective assumptions are most important, and which are so far neglected. In the future accent should be putted on realizations of these assumptions, in order to have more successful progress of inclusion in education of children with special needs.

Goal of this work is a short retrospective on the level of achieved assumptions of inclusion of children with special needs into regular primary schools in the area of Tuzla canton.